

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА«КРОК»**

ЯЩУК ТЕТЯНА АНАТОЛІВНА

УДК 336.14:378.014.543(043.3)

**МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі маркетингу, менеджменту та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Чирва Ольга Григорівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, директор
навчально-наукового інституту економіки та
бізнес-освіти, професор кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Єгоров Ігор Юрійович,
Інститут економіки та прогнозування НАН України,
завідувач відділу інноваційної політики, економіки і
організації високих технологій,
член-кореспондент Національної академії наук України

кандидат економічних наук, доцент
Усик Віра Іванівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
докторант кафедри національної економіки та
публічного управління.

Захист відбудеться «27» червня 2019 року о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.130.04 Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32, ауд. 245.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32, к. 237.

Автореферат розісланий «27» травня 2019 р.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

І.І. Румик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформація соціально-економічних та соціокультурних засад життєдіяльності нашої держави обумовлює підвищення значущості вищої освіти як важливого соціального інституту для розвитку країни. У сучасних ринкових умовах актуалізується необхідність підвищення якості підготовки фахівців вищої кваліфікації, які своєю працею у різних галузях економіки забезпечать зростання її ефективності. Реформування вищої освіти, яке здійснюється протягом останніх років, серед багатьох інших напрямів передбачає також і удосконалення її фінансового забезпечення.

Актуальність впровадження ефективних моделей системи фінансування вищої освіти визначається, по-перше, недостатністю бюджетних коштів, що призводить до істотних проблем у наданні освітніх послуг та, по-друге, у зв'язку з цим, необхідністю удосконалення видів і форм позабюджетного фінансування як важливого джерела забезпечення її функціонування. Тому практичного значення для закладів вищої освіти набуває розв'язання проблем щодо оптимального формування та раціонального використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення їх статутної діяльності.

Аналіз механізму формування та використання фінансування має на меті сприяти виявленню додаткових резервів та поліпшенню основних фінансово-економічних показників діяльності закладів вищої освіти. Важливим завданням у сфері ефективного використання їх фінансових ресурсів є забезпечення оптимального співвідношення між бюджетним і позабюджетним фінансуванням шляхом формування їх структури та відповідних розмірів.

Концептуальним засадам дослідження сутності ринку освітніх послуг, функціонування системи вищої освіти в умовах економічної нестабільності, організаційно-економічних основ фінансування закладів вищої освіти та обґрунтування шляхів ефективності його використання присвячені праці вітчизняних вчених-економістів: В.Г. Алькеми, О.М. Антонової, Ю.Ю. Бенедик, М.Ю. Білінець, Т.М. Боголіб, З.С. Варналія, М.В. Дмитришин, І.Ю. Єгорова, І.С. Каленюк, О.А. Кириченко, Л.В. Козарезенко, О.В. Красільника, О.В. Кукліна, С.М. Лаптева, О.В. Лютої, Т.Є. Оболенської, Н.Г. Пігуль, І.Ф. Радіонової, Є.А. Стадного, О.В. Тимошенко, В.І. Усик, О.Г. Чирви, О.І. Шарова, Л.С. Шевченко та інших.

Принципи, засади та особливості фінансового забезпечення вищої освіти в умовах ринкової економіки досліджували зарубіжні вчені: І.В. Абанкіна, О.У. Браун, Я. Вернер, Б. Джонстон, О.В. Калашникова, П. Маркуччі, Т.Н. Неровня, Є.А. Ніколаєнко, О.П. Панкрухін, К. Солерно, Дж. Стігліц, В.В. Тараканов, Д. Тейлор, Дж. Тілак, Т. Шевальє, Т. Шульц та інші вчені.

Разом з тим, теоретичні, методологічні та методичні аспекти механізму формування та використання фінансування закладів вищої освіти ще не повною мірою вивчені, досліджені та узагальнені з урахуванням сучасних умов їх діяльності в умовах жорсткої конкуренції та нестабільності ринку освітніх послуг.

Отже, існує об'єктивна потреба поглиблення теоретичних досліджень,

методологічних розробок та методичних прийомів з метою удосконалення формування та підвищення ефективності механізму фінансування закладів вищої освіти, що обумовило актуальність обраної теми дослідження.

Наукове завдання дисертаційного дослідження полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти, аналізі та оцінюванні стану та тенденцій фінансового забезпечення надання освітніх послуг вищої освіти, удосконаленні існуючих та розробці інноваційних організаційно-економічних напрямів механізму фінансування закладів вищої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота пов'язана з науково-дослідною темою кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Умови реалізації національних економічних інтересів України: маркетинговий та інтеграційний аспекти» (державний реєстраційний номер 0111U007540) і науково-дослідною темою кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Проблеми фінансового забезпечення розвитку економіки та соціальної сфери» (державний реєстраційний номер 0116U000117), у межах яких здобувачем досліджено теоретичні і практичні аспекти механізму фінансування закладів вищої освіти як важливої складової підвищення якості підготовки фахівців.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних і методичних положень, розробка і обґрунтування наукових і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму формування та впровадження організаційних й економічних чинників ефективності використання фінансування закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг.

Для досягнення мети були поставлені та вирішувалися такі завдання:

- уточнити теоретичне обґрунтування та особливості функціонування ринку освітніх послуг як об'єкта економічних досліджень;
- дослідити сутність організаційно-економічного механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти;
- проаналізувати зарубіжний досвід фінансування вищої школи в умовах ринку освітніх послуг та можливість його адаптації в Україні;
- проаналізувати стан і тенденції фінансового забезпечення надання освітніх послуг вищої освіти;
- виявити особливості функціонування механізму фінансування закладів вищої освіти та проаналізувати співвідношення між бюджетним і позабюджетним джерелами їх фінансування;
- дослідити та оцінити організаційно-економічну діяльність закладів вищої освіти з формування коштів позабюджетного фінансування;
- розробити концептуальні засади удосконалення управління механізмом фінансування закладів вищої освіти;
- удосконалити методичні підходи до проведення моніторингу ефективності фінансування закладів вищої освіти як необхідної передумови забезпечення їх конкурентоспроможності;

– розробити економіко-математичну прогнозу модель результативності закладів вищої освіти з урахуванням фінансового чинника для прогнозування підвищення рівня ефективності використання фінансового забезпечення.

Об'єктом дослідження є процеси формування і використання механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності.

Предметом дослідження є науково-теоретичні основи, методичні підходи та практичні аспекти, що сприяють підвищенню рівня ефективного використання механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові методи і спеціальні методи економічних досліджень, статистичні та економіко-математичні методи аналізу. Зокрема, у роботі використано такі методи: монографічний – для дослідження і узагальнення теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сутності механізму фінансування закладів вищої освіти; аналізу та синтезу – для вивчення стану і тенденцій фінансового забезпечення надання освітніх послуг вищої освіти; діалектичний та абстрактно-логічний методи – для виявлення логічних взаємозв'язків між складовими процесу фінансування; системного аналізу – для цілісного розуміння об'єкта дослідження та його окремих структурних елементів; статистичний метод – для вивчення величини фінансових ресурсів закладів вищої освіти; графічний – для схематичного зображення фінансово-економічних показників; структурно-логічний метод – для виокремлення елементів системи фінансування і встановлення зв'язків між ними; метод PEST-аналізу – для встановлення впливу факторів формування та реалізації механізму фінансування закладів вищої освіти; метод економіко-математичного моделювання – для розробки економіко-математичної прогнозу моделі результативності діяльності закладів вищої освіти; метод екстраполяції – для отримання прогнозних значень показників фінансового забезпечення закладів вищої освіти.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційна інформація Державної служби статистики України та Міністерства освіти і науки України, праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, публікації у фахових виданнях, монографії, автореферати дисертацій, фінансова звітність, оприлюднена на офіційних сайтах державних закладів вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці та обґрунтуванні теоретичних і методичних положень, які забезпечують оцінку та прогнозування механізму фінансування закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг. При цьому отримано такі результати:

вперше:

– розроблено економіко-математичну прогнозу модель результативності діяльності закладів вищої освіти, у якій у якості прогнозних показників виокремлено інтегральну оцінку діяльності закладів вищої освіти і оцінку якості навчання (залежна змінна прогнозу моделі) та якість їх науково-педагогічного потенціалу і фінансові витрати на підготовку кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики у розрахунку на одного студента (незалежні змінні). Обґрунтована методика дає можливість оцінити кореляційно-регресійну залежність

між факторами й результуючими показниками, а застосування методу екстраполяції – отримати прогностні значення цих показників. Вона забезпечуватиме здійснення якісного та науково обґрунтованого прогнозування освітніх послуг вищої освіти на основі відповідного рівня фінансування діяльності закладів вищої освіти;

удосконалено:

– концептуальні засади державних пріоритетів у фінансуванні вищої освіти, реалізація яких повинна передбачати: впровадження на конкурентних засадах конкурсних принципів розподілу державного замовлення між закладами освіти; механізми доповнення джерел фінансування навчальних закладів коштами, які отримані від прибуткового використання їх інтелектуальних та матеріально-технічних ресурсів; застосування нових процедур фінансової підтримки студентів; використання університетами податкових пільг, що забезпечують розширення фінансування сфери освіти; розширення фінансових можливостей закладів вищої освіти за допомогою банківського кредитування. Це сприятиме підвищенню рівня забезпеченості закладів вищої освіти грошовими коштами, що впливатиме на зростання ефективності їх статутної діяльності;

– систему моніторингу ефективності фінансування закладів вищої освіти, яка полягає у новому підході до кількісного вимірювання та комплексної оцінки ефективності фінансового механізму закладів вищої освіти України, що базується на побудові ієрархічної моделі та формуванні на її основі системи показників для здійснення оцінки ситуації у цій сфері і передбачає реалізацію таких етапів: системний аналіз проблеми та побудова ієрархічної моделі; формування системи індикаторів та нормування фактичних значень показників; визначення вагових коефіцієнтів; розрахунок групових та інтегральної оцінок ефективності системи; порівняльний аналіз отриманих результатів. Розроблена модель комплексної оцінки такої системи дозволяє на основі порівняльного аналізу здійснити оцінку ефективності діючого механізму фінансування закладів вищої освіти з позиції економічності, продуктивності та результативності;

– управління фінансуванням закладів вищої освіти як цілеспрямованої діяльності для регулювання їх фінансової стійкості. Доведено, що управління фінансуванням ґрунтується на відповідному механізмі, який існує як система компонентів, які визначають процес розробки і впровадження управлінських рішень у цій сфері та спрямовані на реалізацію статутної діяльності закладів освіти;

набули подальшого розвитку:

– теоретична інтерпретація категорії «ринок освітніх послуг» як соціально значущого явища, складної соціально-економічної системи, яка включає зв'язки між виробниками і споживачами освітньої діяльності щодо виробництва, обміну та споживання специфічного товару – освітньої послуги. Доведено, що основними об'єктами дослідження ринку освітніх послуг є: аналіз попиту та пропозиції; межі ринку і його сегментів, їхня місткість, у тому числі за кількістю потенційних студентів з урахуванням тривалості надання освітніх послуг; зовнішні й внутрішні маркетингові середовища; кон'юнктура освітніх послуг на даному ринку і його сегментах; конкурентоспроможність освітніх послуг; поведінка діючих на ринку освітніх послуг постачальників і посередників, споживачів і конкурентів; різноманітні стратегії маркетингу;

– розуміння системи фінансування вищої школи, яка має характерні властивості – насамперед, вона є компонентом фінансів невиробничої сфери і утворюється під час перерозподілу валового внутрішнього продукту. Разом з тим, ефективність фінансових інвестувань у вищу освіту відбувається здебільшого у сфері матеріального виробництва, а тому на етапі перерозподілу початкові вкладення у вищу освіту переходять як у нематеріальне, так і у матеріальне виробництво. Таким чином, існує дwoякість фінансів вищої школи: спочатку – це невиробничі вкладення, але потім вони перетворюються у інвестиції у виробничу і невиробничу сфери економіки;

– уточнення сутності механізму фінансування на основі аналізу та узагальнення результатів наукових досліджень вчених-економістів, що дало змогу інтерпретувати його як сукупність організаційних форм фінансових відносин і методів формування і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, методів фінансового планування, форм управління фінансами з метою ефективного функціонування закладів вищої освіти. Зроблено висновок, що фінансове забезпечення як найважливіший структурний елемент механізму фінансування вищої освіти – це джерела формування і використання грошових ресурсів навчальних закладів, необхідних для їх ефективної діяльності з метою надання освітніх послуг споживачам та підготовки кваліфікованих фахівців для різних сфер і галузей економіки держави в умовах ринку освітніх послуг.

Практичне значення одержаних результатів. Рекомендації, розроблені автором щодо оптимальної структури формування джерел фінансування, шляхів і напрямів підвищення ефективності використання та прогнозування величини фінансових ресурсів впроваджені у вітчизняних закладах вищої освіти.

Рекомендації та пропозиції, науково обґрунтовані у дисертаційній роботі, мають практичну значущість, що створює передумови для раціонального використання фінансових ресурсів і сприяє зміцненню фінансового стану Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка №147/03-а від 22.05.2018 р.).

Обґрунтовані у дисертаційному дослідженні організаційно-економічні засади управління фінансовими ресурсами у відповідності з нормативними документами, складання кошторисів доходів і витрат знайшли практичне застосування у фінансово-економічній діяльності Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка №205 від 23.11.2018 р.).

Концептуальні підходи до удосконалення управління механізмом фінансового забезпечення шляхом впровадження нових принципів та підходів до фінансування використано бухгалтерською службою Полтавської державної аграрної академії (довідка №01-11/154 від 10.12.2018 р.).

Розроблені методичні підходи до підвищення ефективності формування і використання фінансових ресурсів були застосовані у фінансово-економічній діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка №1667-33/03 від 21.12.2018 р.).

Окремі положення дисертації використані під час розробки навчально-методичних матеріалів для застосування у освітньому процесі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини під час викладання

дисциплін: «Управління і керівництво ВНЗ», «Кількісні методи управління», «Системи підтримки прийняття управлінських рішень», «Управління конкурентоспроможністю» (довідка № 920 о/д від 16.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто на основі всебічного дослідження, аналізу та узагальнення теоретичного та практичного матеріалу з проблем механізму фінансування закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: V Міжнародній науково-практичній конференції вчених, аспірантів і студентів «Україна в системі світових економічних процесів» (м. Харків, 27-28 вересня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Вища освіта в Україні і Болонський процес: стан, проблеми і перспективи» (м. Київ, 29 квітня 2013 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритети розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції України» (м. Умань, 26 лютого 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і менеджмент-2017: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (м. Дніпро, 23-24 березня 2017 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» (м. Дніпро, 13-14 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка та управління в XXI ст.: виклики та перспективи розвитку» (м. Умань, 18-19 травня 2017 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи розвитку» (м. Херсон, 19 травня 2017 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (м. Київ, 17 жовтня 2017 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки» (м. Умань, 30 листопада - 1 грудня 2017 р.); XXXII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 31 січня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Менеджмент, фінанси та підприємництво: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток» (м. Львів, 24 лютого 2018 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в економіці та управлінні» (м. Запоріжжя, 17 березня 2018 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» (м. Дніпро, 12-13 квітня 2018 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економіка України в умовах євроінтеграції: виклики та перспективи розвитку» (м. Умань, 19 квітня 2018 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів» (м. Харків, 25 жовтня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства» (м. Чернігів, 9 листопада 2018 р.); науково-практичній конференції молодих учених «Актуальні питання сучасної науки та практики»

(м. Київ, 15 листопада 2018 р.); III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих учених «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи» (м. Львів, 23-24 квітня 2019 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опублікована 31 самостійно підготовлена праця, з яких 10 статей у наукових фахових виданнях України, які зареєстровані у міжнародних наукометричних базах, 1 – у наукових фахових виданнях України; 1 – в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 6,05 друк. арк., з них 2,97 – у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 294 сторінки комп'ютерного тексту, що містить 15 таблиць, 46 рисунків та 33 додатки на 51 сторінці. Список використаних джерел включає 258 найменувань на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** подано загальну характеристику дисертаційної роботи, обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, викладено наукову новизну, практичне значення, дані про апробацію і впровадження результатів дослідження у наукову та практичну діяльність.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні основи фінансування закладів вищої освіти»** у контексті наукових тлумачень уточнено теоретичне обґрунтування та особливості функціонування ринку освітніх послуг як об'єкта економічних досліджень; досліджено сутність організаційно-економічного механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти; проаналізовано зарубіжний досвід фінансування вищої школи в умовах ринку освітніх послуг в аспекті його застосування вітчизняними закладами вищої освіти.

У роботі вказано, що для України актуальною є проблема реалізації освітнього потенціалу, який впливає на раціональність функціонування економічної системи держави і, зокрема, її фінансового механізму. На українському ринку праці спостерігається масштабна диспропорція між кількістю робочих місць, з одного боку, й кількістю працівників відповідних спеціальностей, з іншого. Не зважаючи на потужний потенціал, розгалужену багаторівневу систему надання освітніх послуг населенню, очевидним є розрив між попитом і пропозицією робочої сили з вищою освітою, яка не завжди спроможна вирішити ключову проблему – привести підготовку працівників вищої кваліфікації у відповідність до потреб ринку праці.

Проведений аналіз існуючих теоретичних підходів дозволив визначити сутність категорії «ринок освітніх послуг» як соціально значущого явища, складної соціально-економічної системи, яка включає зв'язки між виробниками і споживачами освітньої діяльності щодо виробництва, обміну та споживання специфічного товару – освітньої послуги. Сучасний ринок освітніх послуг – це велике багатогалузеве економічне середовище, де створюється значущий елемент національного багатства – знання, уміння, навички, особисті здібності людей. У цій якості ринок освітніх послуг представляє інвестиційну галузь духовного виробництва. Визначено, що стрімкий розвиток ринку освітніх послуг обумовлює

необхідність детального вивчення тенденцій його функціонування, розробки на цій основі напрямків реформування, створення такої його моделі, яка адекватно й ефективно реагувала б на усі виклики сучасної економіки. Основними об'єктами дослідження ринку освітніх послуг є: аналіз попиту та пропозиції (економічні відносини між суб'єктами ринку освітніх послуг); межі ринку і його сегментів, їхня місткість, у тому числі за кількістю потенційних студентів з урахуванням тривалості надання освітніх послуг; зовнішні й внутрішні маркетингові середовища; кон'юнктура освітніх послуг на конкретному ринку і його сегментах; конкурентоспроможність освітніх послуг; поведження діючих на ринку освітніх послуг постачальників і посередників, реальних і потенційних споживачів і конкурентів; можливі стратегії маркетингу, різні варіанти рішення конкретних маркетингових проблем.

Перехід економіки країни на основі ринкової економіки обумовив трансформацію фінансових відносин та появу нових принципів до організації фінансового забезпечення установ вищої школи. У таких умовах ефективно функціонування їх механізму фінансування здійснюється як сукупність організаційних форм фінансових відносин і методів формування і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, методів фінансового планування, форм управління фінансами.

За таких умов, у структурі механізму фінансування вищої освіти провідну роль відіграє фінансове забезпечення, яке виступає як основа створення грошових ресурсів і проявляється у визначенні їх джерел формування та напрямків використання з метою надання освітніх послуг споживачам та підготовки кваліфікованих фахівців для різних сфер і галузей економіки держави.

Встановлено, що фінансове забезпечення закладів вищої школи розвивається відповідно до змін, що відбуваються на макрорівні (рівня розвитку національної економіки, тенденцій, потреб внутрішнього і світового ринків праці, міжнародного поділу праці, ступеня розвиненості фінансово-кредитного сектора тощо) та мікрорівні (особливості конкретного закладу вищої освіти – кількість студентів, якість науково-педагогічних працівників, рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу тощо).

Аналіз функціонування системи фінансування зарубіжних закладів вищої освіти показав, що у більшості випадків фінансування державного і приватного секторів вищої освіти забезпечується комбінацією джерел доходу: державні субсидії, приватні пожертвування, плата за навчання студентів, доходи від надання освітніх і дослідницьких послуг тощо. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє зробити висновки про те, що у кожній країні формується власна, специфічна модель державного фінансування сфери вищої освіти, адекватна її національній бюджетній системі та традиціям державної підтримки цієї сфери.

У другому розділі «Аналіз та оцінювання механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти в Україні» вивчено стан і тенденції фінансування надання освітніх послуг вищої освіти; виявлено особливості функціонування механізму фінансування закладів вищої освіти та проаналізовано співвідношення між бюджетним і позабюджетним джерелами їх фінансування; досліджено та оцінено організаційно-економічну діяльність закладів

вищої освіти з формування коштів позабюджетного фінансування.

Аналізуючи показники фінансування вищої освіти в Україні у 2010-2017 рр., можна відзначити, що хоча обсяг фінансування видатків із загального фонду державного бюджету і збільшився майже у всіх університетів, але, загалом, частки витрат на вищу освіту у відсотках до видатків зведеного бюджету та до ВВП мають стійку тенденцію до зниження (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка видатків зведеного бюджету України на вищу освіту у 2010-2017 рр.

Показники	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Видатки зведеного бюджету на освіту, всього, млн. грн.	79826,0	86253,6	101560,9	105538,7	100105,6	114193,5	129 437,7	177755,7
У тому числі на вищу	24998,4	26619,6	29335,9	30003,1	28340,5	30981,8	35233,6	38681,1
Частка витрат на вищу освіту у % до:								
– видатків зведеного бюджету	6,6	6,4	6,0	5,9	5,4	4,6	4,2	3,7
– ВВП	2,3	2,0	2,0	2,1	1,8	1,6	1,5	1,6

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Це є результатом державної політики щодо стимулювання розвитку конкурентних засад та поступової комерціалізації інституту вищої освіти. Для цього застосовується модель часткового впровадження ринкових відносин у сфері вищої освіти, що має на меті поступове скорочення державного фінансування з одночасним збільшенням частки приватного фінансування, у першу чергу за рахунок коштів споживачів освітніх послуг.

З'ясовано, що наслідком таких підходів до фінансового забезпечення діяльності закладів вищої освіти протягом останніх років стало зменшення кількості студентів, які навчаються за кошти державного бюджету і значне збільшення обсягу студентів, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб (рис. 1).

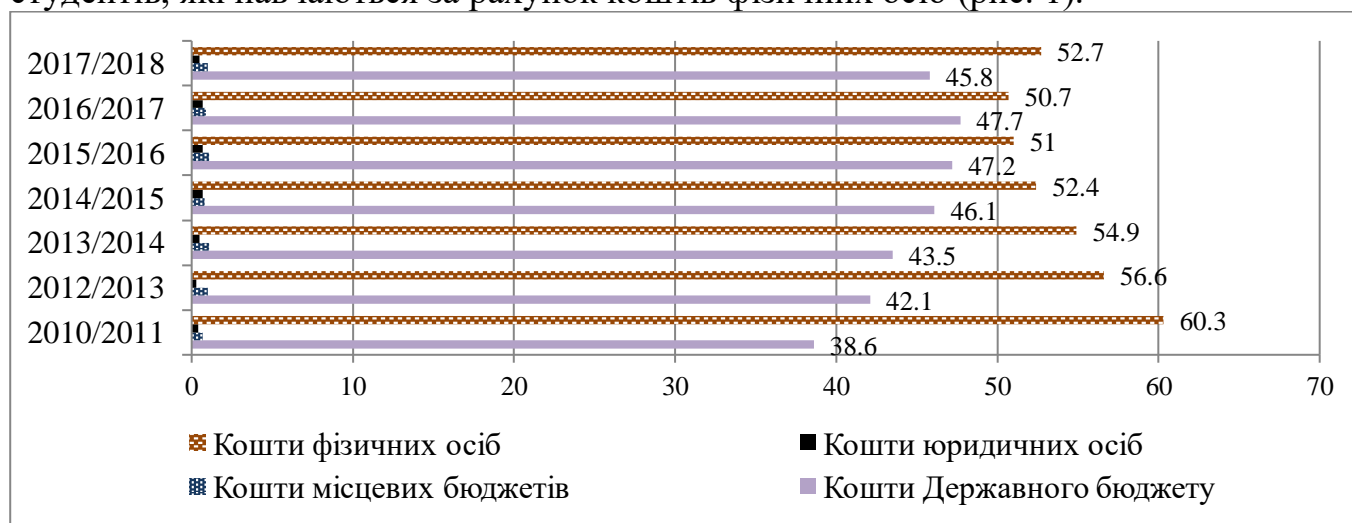

Рис. 1. Кількість студентів закладів вищої освіти (університети, академії, інститути) у 2010-2018 рр. за джерелами фінансування їх навчання, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Вивчення рівня і тенденцій бюджетного фінансування дало змогу зробити висновок про пріоритетність для більшості державних закладів вищої освіти цього джерела у формуванні власних фінансових ресурсів. Разом з тим, проведений аналіз показує виявлену нерівномірність у виділенні державою закладам освіти бюджетних коштів, яка спостерігається протягом 2014-2017 років. Це пояснюється тим, що деякі із них є потужними навчально-науковими центрами, володіють значним освітньо-культурним потенціалом, готують бакалаврів і магістрів за широким спектром спеціальностей та освітніх програм, а впроваджене останнім часом застосування принципу «гроші йдуть за студентом» значно збільшило кількість студентів, які навчаються на місцях державного замовлення. Таким чином, почав реалізовуватись принцип конкурентності на вітчизняному ринку освітніх послуг вищої школи.

Дослідження динаміки формування джерел фінансування університетів, академій, інститутів показує, що протягом 2010-2018 рр. склалася система, яка, в основному, забезпечує їх функціонування. Сучасні навчальні заклади поповнюють свої фінансові ресурси за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів юридичних осіб та фізичних осіб.

В умовах недостатнього бюджетного фінансування керівництво закладів освіти з метою покращення фінансового стану і забезпечення фінансової стійкості та збільшення надходження грошових коштів визначило та успішно реалізовує стратегічні і тактичні цілі у напрямку ефективної фінансово-економічної діяльності шляхом збільшення частки позабюджетного фінансування у загальному обсязі витрат. За рахунок позабюджетних коштів фінансується значна частина витрат на оплату праці науково-педагогічних працівників, придбання навчальної та методичної літератури, оплату поточних господарських потреб, послуги зв'язку, витрати на відрядження тощо. Визначено, що чинниками, які впливають на підвищення значущості позабюджетних джерел фінансування є: скорочення у Державному бюджеті частки витрат на вищу освіту; посилення конкуренції серед закладів вищої освіти; збільшення вартості товарів і послуг, які необхідні університетам для забезпечення їх статутної діяльності; необхідність підвищення оплати праці науково-педагогічних працівників.

На основі аналізу динаміки стану рахунків у казначействі спеціального фонду (оборотні активи) закладів вищої освіти протягом 2013-2017 років встановлено, що у деяких з них не забезпечена стабільність планомірного поповнення грошових коштів за допомогою такого джерела (рис. 2).

Встановлено, що у системі позабюджетного фінансування основним джерелом є надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством. Заклади вищої освіти мають право здійснювати свою діяльність, яка приносить дохід, оскільки це відповідає цілям, визначеним їх установчими документами. Доходи, отримані університетами від такої діяльності, і придбані за рахунок цих коштів матеріальні засоби стають їх власністю.

Дослідження структури доходів від плати за послуги, які надаються закладами вищої освіти показує, що протягом останніх років, найбільшу частку серед них становлять кошти за послуги, що надаються згідно із їх основною діяльністю – у середньому 70-90% загальної суми надходжень. Від додаткової (господарської) діяльності університети мають надходження у межах 10-50% і найменшу частку

становлять кошти від оренди та реалізації майна в установленому порядку (крім нерухомого майна) – не більше 2 %.

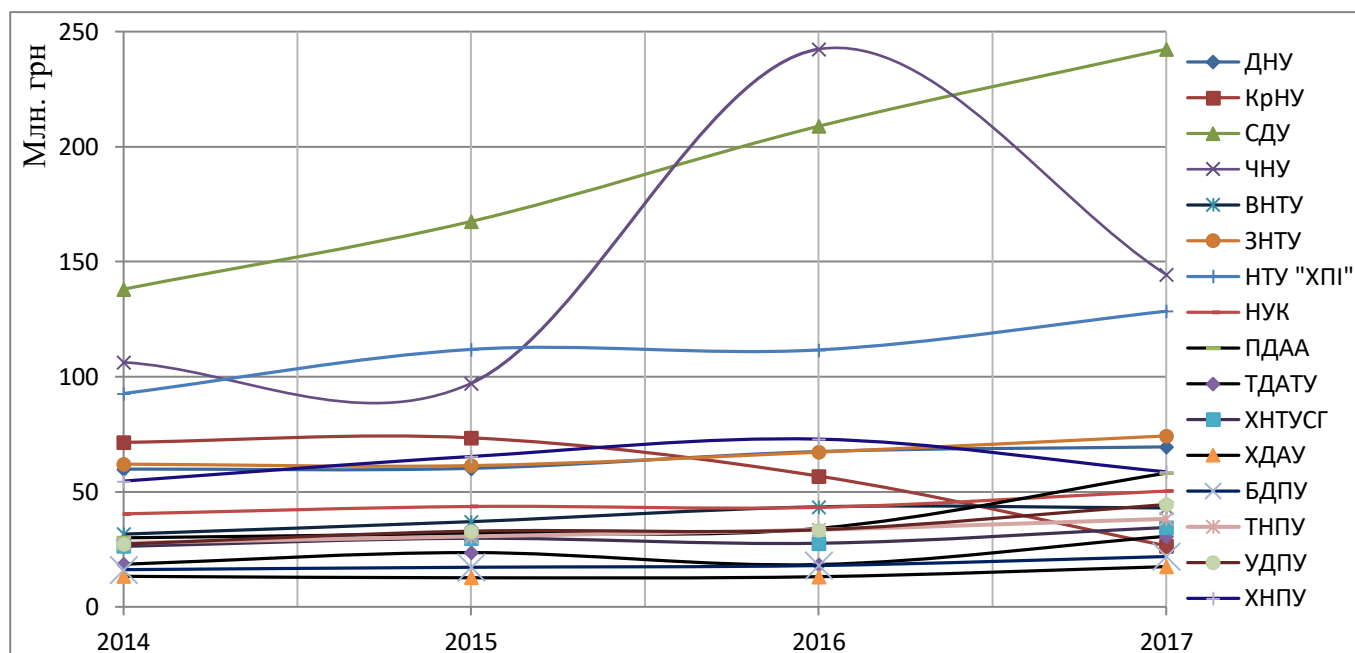

Рис. 2. Динаміка надходжень коштів у заклади вищої освіти у 2014–2017 рр. із спеціального фонду бюджету за КПКВК 2201160, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності закладів вищої освіти

Реформування системи вищої освіти обумовлює потребу трансформації її механізму фінансування і необхідність розробки і впровадження системи заходів та прийняття управлінських рішень, які сприятимуть підвищенню ефективності формування і використання необхідних грошових коштів. Особливу увагу тут необхідно звернути на забезпечення оптимального співвідношення між бюджетним фінансуванням та іншими шляхами поповнення фінансових ресурсів закладів вищої освіти.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі можуть полягати у поглибленні обґрунтування оптимальних форм функціонування механізму фінансування з метою підвищення рівня ефективності освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти.

У третьому розділі «Напрями удосконалення механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти» обґрунтовано концептуальні принципи удосконалення управління механізмом фінансування закладів вищої освіти; удосконалено методичні підходи до проведення моніторингу ефективності фінансування закладів вищої освіти як необхідної передумови забезпечення їх конкурентоспроможності; розроблено економіко-математичну прогнозну модель результативності закладів вищої освіти з урахуванням фінансового чинника для прогнозування підвищення рівня ефективності використання фінансового забезпечення.

Визначено, що поява нових тенденцій у ролі держави у сфері освіти та існування реальної конкуренції між постачальниками освітніх послуг обумовили

зміни механізмів державного фінансування: формування нових моделей визначення обсягів державного замовлення на підготовку фахівців; впровадження на конкурентних засадах конкурсних механізмів розподілу державного замовлення між закладами освіти; впровадження механізмів доповнення джерел фінансування навчальних закладів коштами, які отримані від прибуткового використання їх основних фондів; використання університетами податкових пільг, що забезпечують розширення фінансування сфери освіти; розширення фінансових можливостей закладів вищої освіти за допомогою банківського кредитування.

У сучасних умовах вплив ринку освітніх послуг обумовлює потребу розробки і застосування нових концепцій з метою оптимізації використання фінансових ресурсів. Управління фінансовим забезпеченням ґрунтується на відповідному механізмі, який існує як система елементів, що регулюють процес розробки і реалізації управлінських рішень у цій сфері та спрямовані на реалізацію у повному обсязі статутної та фінансово-господарської діяльності закладів освіти.

Обґрунтовано, що процес управління фінансовим забезпеченням розуміється як взаємозв'язок між функціями, як повинні виконувати фінансова і бухгалтерська служби: планування, облік, аналіз, регулювання та контроль грошових потоків. У цій системі визначальним є планування, тому що на його основі формуються шляхи і напрями ефективної фінансово-економічної діяльності закладу.

Удосконалення механізму бюджетного фінансування вищої освіти передбачає дослідження не тільки проблем, пов'язаних із структурою бюджетних витрат та їх цільовим витрачанням, але й об'єктивної оцінки якості освітніх послуг. Орієнтація системи вітчизняної освіти на більш високий результат вимагає нового підходу до забезпечення якості вищої освіти, критеріїв її оцінки, особливо до організації системи фінансування освітньої та науково-дослідної діяльності. Для його реалізації необхідно на державному рівні встановити зв'язок фінансування та результатів комплексної оцінки діяльності закладів вищої освіти на основі системи показників. З цією метою розроблена модель аналізу такої системи, яка дозволяє на основі порівняльного аналізу здійснити оцінку ефективності діючого фінансового механізму закладів вищої освіти України з позиції економічності, продуктивності та результативності, а також оцінити ефективність системи протягом певного періоду (рис. 3).

Розроблена система індикаторів для оцінки ефективності фінансового механізму закладів вищої освіти України дозволяє створити механізм, який забезпечував би постійне відстеження поточної ситуації в Україні і служив би базою для ґрунтовного аналізу змін, а також давав би можливість на його основі розробляти відповідні виважені заходи для виправлення деформацій у сфері фінансування освітньої галузі.

Цим вимогам найбільш повно відповідає моніторинг, який водночас є і умовою, і механізмом розробки та реалізації державної політики. Особливе значення для його організації має побудова та класифікація системи індикаторів, яка включає, з одного боку, перелік конкретних кількісних і якісних показників, періодичність та варіанти отримання інформації, а з іншого – здатна ефективно реагувати на соціально-економічні, політичні, технологічні зміни у суспільстві під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників.

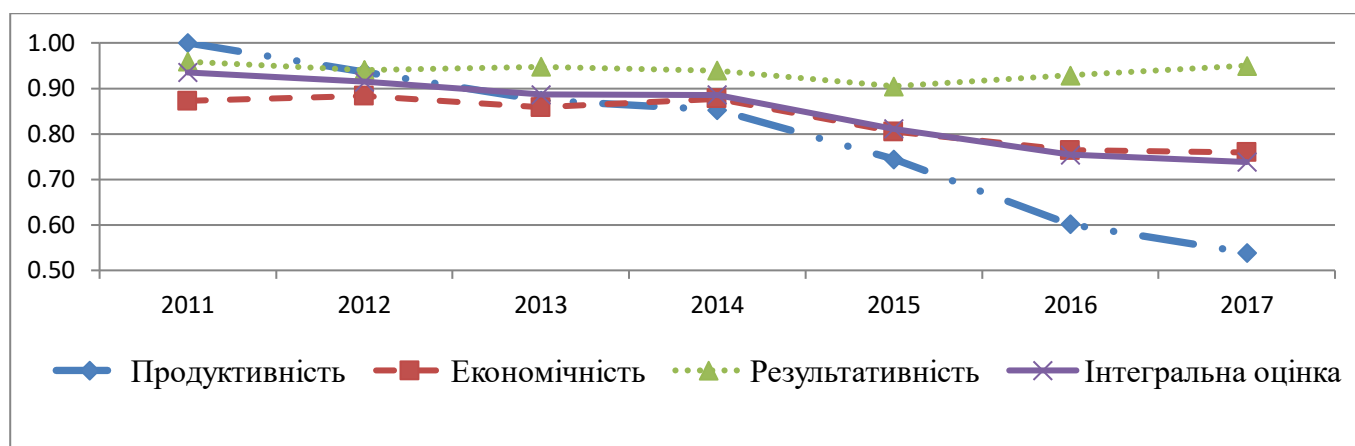

Рис. 3. Інтегральна оцінка ефективності фінансового механізму закладів вищої освіти України у 2011-2017рр.

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України

Встановлено, що забезпечення результативності освітніх послуг, їх конкурентоздатність в ринкових умовах залежить від значного числа чинників внутрішнього та зовнішнього характеру, де важливу роль відіграє рівень фінансування. Для забезпечення його формування та ефективного використання актуальним є визначення прогностичних показників. З цією метою розроблено економіко-математичну прогностичну модель результативності діяльності закладів вищої освіти (табл. 2).

Таблиця 2

Регресійні моделі для прогнозу показників інтегральної оцінки діяльності закладів вищої освіти та оцінки якості навчання

№ з/п	Показники	Інтегральна оцінка діяльності ЗВО (y1)	Оцінка якості навчання (y2)	Критичне значення
1.	Модель	$y1 = 3,1623 + 1,9530x1 + 0,2793x2$	$y2 = 2,4898 + 0,4404x1 + 0,1148x2$	–
2.	Коефіцієнт кореляції	0,8695	0,8357	–
3.	Коефіцієнт детермінації	0,7560	0,6984	–
4.	F-критерій	21,27	31,26	3,32
5.	T-критерій	1,7	2,09	1,31
6.	Тест DW	1,29	1,16	1,28–1,57
7.	Еластичність	$E(X1)=0,7366$ $E(X2)=0,1604$	$E(X1)=0,5305$ $E(X2)=0,2105$	–

Джерело: власна розробка автора

У1 – інтегральна оцінка діяльності ЗВО;

У2 – оцінка якості навчання;

X1 – якість їх науково-педагогічного потенціалу;

X2 – фінансові витрати на підготовку кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики у розрахунку на одного студента (тис. грн).

Використання прогностичної моделі результативності освітніх послуг з урахуванням фінансового чинника вважається доцільним з точки зору необхідності її застосування у процесі аналізу стану та оцінки перспектив розвитку освітніх

закладів. Отримані моделі можуть бути використані для прогнозування зміни результативності освітніх послуг залежно від зміни рівня фінансування освітніх послуг та зміни якості науково-педагогічного потенціалу. Побудова економіко-математичних прогнозних моделей результативності вищих освітніх закладів забезпечує підґрунтя для здійснення більш якісного та науково обґрунтованого прогнозування освітніх послуг на основі відповідного рівня фінансування діяльності закладів вищої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено дослідження проблем механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг. Одержані під час дослідження результати дали змогу розробити обґрунтовані методичні підходи та практичні рекомендації щодо оптимізації управління механізмом фінансування закладів вищої освіти і дозволили зробити такі висновки:

1. На основі аналізу змісту поняття «ринок освітніх послуг» у працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, автором дано його визначення як соціально значущого явища, складної соціально-економічної системи, яка включає відносини між суб'єктами освітньої діяльності (виробниками і споживачами) з приводу виробництва, обміну та споживання специфічного товару – освітньої послуги. Визначено, що освітня послуга – це процес і результат формування в системі вищої школи відповідно до вимог державних освітніх стандартів професійних знань, умінь і навичок особистості, необхідних для подальшого застосування у практичній діяльності. Вона спрямована на задоволення попиту особистостей на одержання відповідної професії та попиту ринку на підготовку (перепідготовку, підвищення кваліфікації) фахівців.

Доведено, що основними об'єктами дослідження ринку освітніх послуг є: аналіз попиту та пропозиції; межі ринку і його сегментів, їхня місткість, у тому числі за кількістю потенційних студентів з урахуванням тривалості надання освітніх послуг; зовнішні й внутрішні маркетингові середовища; кон'юнктура освітніх послуг на даному ринку і його сегментах; конкурентоспроможність освітніх послуг; поведження діючих на ринку освітніх послуг постачальників і посередників, споживачів і конкурентів; різноманітні стратегії маркетингу.

2. У роботі визначено, що фінансовий механізм – це сукупність організаційних форм фінансових відносин і методів формування і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, методів фінансового планування, форм управління фінансами з метою ефективного функціонування закладів вищої освіти. Найважливішими якісними характеристиками фінансового механізму, які визначають його функціональність є: системність; ефективність, результативність; залучення у фінансові відносини.

Зроблено висновок, що фінансове забезпечення як найважливіший структурний елемент фінансового механізму вищої освіти виступає основою створення фінансових ресурсів і проявляється у визначенні джерел формування та напрямків їх використання. Фінансове забезпечення сфери вищої освіти – це

сукупність джерел формування і використання грошових ресурсів навчальних закладів, необхідних для їх ефективної діяльності з метою надання освітніх послуг споживачам та підготовки кваліфікованих фахівців для різних сфер життєдіяльності держави.

3. Аналіз функціонування системи фінансування зарубіжних закладів вищої освіти показав, що фінансування державного і приватного секторів вищої освіти забезпечується комбінацією джерел доходу: державних субсидій, приватних пожертвувань, плати за навчання студентів, доходів від надання освітніх і дослідницьких послуг тощо.

Визначено, що для адаптації зарубіжного досвіду у нашій державі необхідно враховувати рівень розвитку національної економіки, тенденції функціонування вітчизняного ринку праці та ринку освітніх послуг, рівень життя людей тощо. Використання зарубіжної практики фінансування університетської освіти можна запровадити в Україні за такими напрямками: удосконалення бюджетного фінансування; розвиток кредитування вищої освіти; запровадження системи фінансування освітньої діяльності за рахунок надання позик; налагодження довгострокових партнерських фінансових відносин між закладами вищої освіти та бізнесом; розширення державно-приватного партнерства і принципів соціальної відповідальності бізнесу з метою його участі у фінансуванні закладів вищої освіти.

4. Досліджено, що протягом останніх років (2010-2017 рр.) у системі фінансування вищої освіти проявлялася загальна тенденція нерівномірності розподілу часток державного і приватного джерел надходження коштів до закладів освіти. Загалом, витрати держави та фізичних осіб на вищу освіту здійснювались майже на засадах зменшення загального та збільшення спеціального фондів (відмінності у межах 10%), а найбільша різниця між джерелами фінансування складала 21,7% (38,6% – кошти державного бюджету і 60,3% – фізичних осіб) у 2010-2011 н.р. Вважаємо, що на цей процес впливають економічні, соціальні та політичні чинники: загальна макроекономічна ситуація в країні, рівень реформування основних сфер життєдіяльності і наявність політичної волі у владних структур щодо їх проведення, нерозвинутість нормативно-правової бази, великі міграційні потоки в інші країни, зовнішні загрози безпеці держави та потреба боротьби з ними тощо.

5. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей закладів вищої освіти показав, що у більшості закладів існувало значне перевищення величини кредиторської заборгованості над дебіторською заборгованістю. Така ситуація є підтвердженням рівня їх фінансової стабільності та впевненості у можливостях вчасних розрахунків з кредиторами у повному обсязі.

Застосувавши методику визначення коефіцієнтів співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей, було встановлено, що усі університети протягом останніх років забезпечили позитивну динаміку цього показника. Так, якщо у 2013р. значення цього коефіцієнта коливалося у межах 0,002-0,527, то у 2017 р. стало 0,006-90,715. Це є результатом виваженої фінансової політики їх керівництва, яка полягає, передусім, у забезпеченні системного підходу до формування і виконання кошторисів у частині реального співвідношення величини доходів і видатків. У кінцевому рахунку, оптимальне співвідношення дебіторської та кредиторської

заборгованостей також є важливою ознакою належного рівня фінансового стану закладів вищої освіти.

6. За даними фінансової звітності закладів вищої освіти, які ми досліджували, протягом 2014-2017 років встановлено позитивну динаміку обсягу надходжень до спеціальних фондів університетів. Для забезпечення системності і комплексності позабюджетного фінансування керівництву навчальних закладів потрібно, передусім, визначити його конкретні шляхи у відповідності з нормативними документами, складати кошториси доходів і витрат, виходячи із реальних фінансових можливостей, забезпечити цільове, ефективне використання та збереження грошових коштів і матеріальних цінностей.

Визначено, що у позабюджетних надходженнях провідне місце займає плата за послуги, які надають заклади вищої освіти згідно із законодавством. Аналіз структури доходів, що складають надходження від плати за послуги показав, що протягом останніх років серед них найбільшу частку становлять кошти за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю – у середньому 70-90% загальної суми надходжень. Від додаткової (господарської) діяльності університети мають надходжень в межах 10-50% і найменшу частку становлять кошти від оренди та реалізації майна в установленому порядку (крім нерухомого майна) – не більше 2%.

7. Встановлено, що для удосконалення механізму фінансування вищої освіти необхідна зміна державних пріоритетів в освітній діяльності, реалізація яких, передусім, повинна передбачати: впровадження на конкурентних засадах конкурсних принципів розподілу державного замовлення між закладами освіти; механізми доповнення джерел фінансування навчальних закладів коштами, які отримані від прибуткового використання їх інтелектуальних та матеріально-технічних ресурсів; застосування нових процедур фінансової підтримки студентів; використання університетами податкових пільг, що забезпечують розширення фінансування сфери освіти; розширення фінансових можливостей закладів вищої освіти за допомогою банківського кредитування і, зокрема, шляхом використання пільгових кредитів.

8. Обґрунтована необхідність впровадження моніторингу ефективності механізму фінансування закладів вищої освіти як необхідної передумови забезпечення їх конкурентоспроможності. В умовах впливу ринку освітніх послуг та з метою оптимізації використання фінансових ресурсів актуальним є впровадження управління фінансовим забезпеченням закладів вищої освіти як системи дій для регулювання їх фінансової стійкості. Доведено, що управління фінансовим забезпеченням ґрунтується на відповідному механізмі, який існує як система елементів, що регулюють процес розробки і реалізації управлінських рішень у цій сфері та спрямовані на реалізацію статутної діяльності закладів освіти.

У зв'язку з цим, запропоновано та обґрунтовано новий підхід до кількісного вимірювання та комплексної оцінки ефективності фінансового механізму закладів вищої освіти України, що базується на побудові ієрархічної моделі та формуванні на її основі системи показників для здійснення оцінки ситуації у цій сфері. На концептуальному рівні запропонована методологія синтезує в єдиний технологічний цикл підходи методу аналізу ієрархій, аналітичну оцінку рівня розвитку процесу,

статистичні методи та методика кон'юнктурних обстежень. Запропонований підхід може бути використаний в якості основи для організації постійно діючого моніторингу ефективності цього механізму з метою виявлення проблем та визначення пріоритетних напрямків їх подолання.

Розроблена модель комплексної оцінки такої системи дозволяє на основі порівняльного аналізу здійснити оцінку ефективності діючого фінансового механізму закладів вищої освіти України з позиції економічності, продуктивності та результативності. Також за допомогою цієї моделі можна оцінити, наскільки ефективною система була протягом певного періоду.

9. Розроблено прогностну модель результативності освітніх послуг з урахуванням фінансового чинника, яка є доцільною для її застосування у процесі аналізу стану та оцінки перспектив розвитку освітніх закладів. Для цього запропонована побудова економіко-математичної прогностної моделі результативності діяльності закладів вищої освіти. У якості прогностних показників, які є залежною змінною прогностної моделі виділено інтегральну оцінку діяльності ЗВО та оцінку якості навчання, а незалежні змінні моделі – якість їх науково-педагогічного потенціалу та фінансові витрати на підготовку кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики у розрахунку на одного студента.

Побудовані математичні моделі дали змогу оцінити кореляційно-регресійну залежність між факторами й результуючими показниками, а застосування методу екстраполяції дає можливість отримати прогностні значення цих показників. Отже, створена методика забезпечує підґрунтя для здійснення якісного та науково обґрунтованого прогнозування освітніх послуг вищої освіти на основі відповідного рівня фінансового забезпечення діяльності закладів вищої освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Ящук Т.А. Сутність концепції людського капіталу. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №4 [21]. С. 71-75.(0,21 д. а.)
2. Ящук Т.А. Ринок освітніх послуг: сутність та тенденції розвитку. *Інноваційна економіка*. 2013. №8 [46]. С. 246-251. (0,25 д. а.)
3. Ящук Т.А. Система вищої освіти в Україні та її фінансування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. С. 784-787. (0,17 д. а.)
4. Ящук Т.А. Особливості функціонування ринку освітніх послуг вищої школи в Україні в сучасних умовах. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. №4/1. С. 26-29.(0,17 д. а.)
5. Ящук Т.А., Чирва О.Г. Статистичний аналіз фінансування системи вищої освіти в Україні. *Економіка та суспільство*. 2018. №15. С. 193-199(особистий внесок здобувача полягає в аналізі фінансування закладів вищої освіти за рахунок державного та місцевих бюджетів). (0,29 д. а.)

6. Ящук Т.А. Бюджетне фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Бізнес-навігатор*. 2018. №1-1(44). С. 101-105. (0,21 д. а.)

7. Ящук Т.А. Стан фінансового забезпечення наукових та науково-технічних робіт в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск №28-1. С. 108-112. (0,21 д. а.)

8. Ящук Т.А., Чирва О.Г. Напрями удосконалення механізму фінансового забезпечення діяльності закладів вищої освіти. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Випуск №5 (17). С. 45-50 (особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні концептуальних підходів до підвищення ефективності фінансового механізму закладів вищої освіти). (0,25 д. а.)

9. Ящук Т.А. Економічна сутність фінансування діяльності закладів вищої освіти. *Економічні горизонти*. 2018. №1(4). С. 76-82. (0,29 д. а.)

10. Ящук Т.А. Джерела формування доходів закладів вищої освіти. *Економічні горизонти*. 2018. №3(6). С. 95-106. (0,71 д. а.)

Статті у наукових фахових виданнях України:

11. Ящук Т.А. Аналіз сучасного стану фінансового забезпечення вищої освіти в Україні. *Молодий вчений*. 2018. №1 (53). С. 1026-1030. (0,21 д. а.)

Статті в інших виданнях України:

12. Ящук Т.А. Підготовка кадрів у вищій школі як чинник інноваційного розвитку економіки. *Економічний вісник*. 2014. Вип. 8. С. 109-114. (0,25 д. а.)

Статті у виданнях апробаційного характеру:

13. Ящук Т.А. Особливості функціонування ринку освітніх послуг в умовах інноваційної економіки. *Україна в системі світових економічних процесів*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. вчених, аспірантів і студентів, 27-28 вересня 2013 р. Харків: МСУ, 2013. С. 104-106. (0,13 д. а.)

14. Ящук Т.А. Вплив ринку освітніх послуг на формування інноваційної економіки. *Вища освіта в Україні і Болонський процес: стан, проблеми і перспективи*: матеріали Всеукр.наук.-практ. інтернет-конф., 24 квітня 2013 р. Київ: Європейський університет, 2013. С. 25-29. (0,21 д. а.)

15. Ящук Т.А. Система підготовки фахівців як чинник розвитку інноваційної економіки. *Пріоритети розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції України*: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., 26 лютого 2015 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. С. 25-26. (0,1 д. а.)

16. Ящук Т.А. Зарубіжний досвід фінансування вищої освіти. *Економіка і менеджмент-2017: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*: зб.наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 березня 2017 р. Дніпро: Біла К.О., 2017. С.24-26. (0,13 д. а.)

17. Ящук Т.А. Пріоритетні напрями фінансування вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки*: зб. наук. статей за матеріалами III Всеукр. наук.-практ. конф., 13-14 квітня 2017 р. Дніпро: НМетАУ, 2017. Частина 1. С. 722-725. (0,17 д. а.)

18. Ящук Т.А. Напрями фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в сучасних умовах. *Економіка та управління в XXI ст.: виклики та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 травня 2017 р. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2017. С. 113-116. (0,17 д. а.)

19. Ящук Т.А. Досвід фінансування вищої освіти у зарубіжних країнах. *Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали 2-ої Всеукр. наук.-практ. конф., 19 травня 2017 р. Херсон:ХДАУ, 2017. С. 153-156. (0,17 д. а.)

20. Ящук Т.А. Напрями фінансування вищих навчальних закладів різних форм власності в Україні. *Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри*: зб. наук. статей за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф., 17 жовтня 2017 року. Київ: Інформаційно-аналітичне агентство, 2017. С. 289-293. (0,21 д. а.)

21. Ящук Т.А. Шляхи удосконалення фінансового механізму вищої школи в Україні. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 30 листопада – 1 грудня 2017 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. С. 113-115. (0,13 д. а.)

22. Ящук Т.А. Специфіка фінансового механізму функціонування закладів вищої освіти. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали XXXII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 31 січня 2018 р. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. Вип. 32. С. 131-134. (0,17 д. а.)

23. Ящук Т.А. Проблеми фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Менеджмент, фінанси та підприємництво: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 24 лютого 2018 р. Львів: ГО «Львівська економічна фундація», 2018. С. 30-32. (0,13 д. а.)

24. Ящук Т.А. Принципи ефективного механізму фінансування вищої освіти. *Сучасні тенденції в економіці та управлінні*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 17 березня 2018 р. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2018. С. 40-43. (0,17 д. а.)

25. Ящук Т.А. Тенденції та перспективи фінансування закладів вищої освіти. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки*: зб. наук. статей IV Всеукр. наук.-практ. конф., 12-13 квітня 2018 р. Дніпро: НМетАУ, 2018. С. 457-460. (0,17 д. а.)

26. Ящук Т.А. Особливості фінансового менеджменту у системі вищої освіти. *Економіка України в умовах євроінтеграції: виклики та перспективи розвитку*: зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф., 19 квітня 2018 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 191-194. (0,17 д. а.)

27. Ящук Т.А. Структура джерел формування фінансових ресурсів закладів вищої освіти. *Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали 3-ої Всеукр. наук.-практ. конф., 21 травня 2018 р. Херсон: ХДАУ, 2018. С. 346-349. (0,17 д. а.)

28. Ящук Т.А. Система вищої освіти та її вплив на розвиток інноваційної економіки. *Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 25 жовтня 2018 р. Харків: ХНАУ, 2018. С. 147-149. (0,13 д. а.)

29. Ящук Т.А. Інтернаціоналізація як фактор підвищення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства*: зб. тез I Міжнар. наук.-практ. конф., 9 листопада 2018 р. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 290-291. (0,1 д. а.)

30. Чирва О.Г., Ящук Т.А. Актуальність реформування фінансового забезпечення діяльності закладів вищої освіти України за рахунок бюджетних коштів. *Актуальні питання сучасної науки та практики*: матеріали наук.-практ. конф., 15 листопада 2018 р. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018. С. 462-464 (особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні напрямів зміни бюджетного фінансування закладів вищої освіти). (0,1 д. а.)

31. Ящук Т.А. Особливості стратегічного управління закладами вищої освіти. *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених, 23-24 квітня 2019 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 135-136. (0,1 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Ящук Т.А. Механізм фінансування закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2019.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню механізму фінансування закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення механізму фінансування діяльності закладів вищої освіти, проведено аналіз та оцінювання формування і використання джерел фінансових ресурсів та визначено напрями удосконалення механізму фінансування діяльності вітчизняних закладів вищої освіти. Встановлено, що фінансове забезпечення як найважливіший структурний елемент фінансового механізму вищої освіти виступає основою створення фінансових ресурсів і проявляється у визначенні джерел формування та напрямків їх використання. Запропоновано та обґрунтовано новий підхід до кількісного вимірювання та комплексної оцінки ефективності механізму фінансування закладів вищої освіти України. Розроблено економіко-математичну прогностичну модель результативності освітніх послуг з урахуванням фінансового чинника, яка є доцільною для її застосування у процесі аналізу стану та оцінки перспектив розвитку закладів освіти.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, заклади вищої освіти, механізм фінансування, фінансове забезпечення, управління фінансовим забезпеченням, бюджетне фінансування, позабюджетне фінансування.

АННОТАЦИЯ

Ящук Т.А. Механизм финансирования учреждений высшего образования в условиях нестабильности рынка образовательных услуг. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Высшее учебное заведение «Университет экономики и права «КРОК», Киев, 2019.

В диссертационной работе рассмотрены вопросы теоретико-методических основ сущности механизма финансирования учреждений высшего образования, разработки и обоснования научных и практических рекомендаций по его совершенствованию путем формирования и внедрения организационных и экономических факторов эффективности использования финансовых ресурсов университетов в условиях нестабильности рынка образовательных услуг.

Обобщены теоретические подходы к содержанию понятия «рынок образовательных услуг». Определена сущность образовательной услуги как процесса и результата формирования в системе высшей школы в соответствии с требованиями государственных образовательных стандартов профессиональных знаний, умений и навыков личности, необходимых для дальнейшего применения в практической деятельности. Исследован опыт зарубежных стран и определены условия, за которыми возможна его адаптация для отечественного рынка труда и рынка образовательных услуг. В диссертации осуществлено теоретическое обобщение механизма финансирования деятельности учреждений высшего образования, проведен анализ и оценка формирования и использования источников финансовых ресурсов и определены направления совершенствования механизма финансирования деятельности отечественных учреждений высшего образования.

Установлено, что в последние годы в системе финансирования высшего образования проявлялась общая тенденция неравномерности распределения долей государственного и частного источников поступления средств в учреждения образования. Доказано, что на этот процесс влияют различные экономические, социальные и политические факторы. На основе анализа финансовой отчетности учреждений высшего образования выявлена положительная динамика объема поступлений в специальные фонды университетов. Определено, что во внебюджетных поступлениях ведущее место занимает плата за услуги, которые предоставляют учреждения высшего образования в соответствии с законодательством. Проведенное исследование структуры доходов, составляющих поступления от платы за услуги показало, что наибольшую долю составляют средства за услуги, предоставляемые бюджетными учреждениями согласно их основной деятельности.

Обоснована необходимость внедрения мониторинга эффективности механизма финансирования учреждений высшего образования как необходимой предпосылки обеспечения их конкурентоспособности. Доказано, что управление финансовым обеспечением основывается на соответствующем механизме, который существует как система элементов, регулирующих процесс разработки и реализации управленческих решений в этой сфере и направлены на реализацию уставной деятельности учебных заведений. Предложен новый подход к количественному измерению и комплексной оценки эффективности финансового механизма

учреждений высшего образования Украины. Разработана модель комплексной оценки такой системы позволяет на основе сравнительного анализа осуществить оценку эффективности действующего финансового механизма высших учебных заведений Украины.

Разработана экономико-математическая прогнозная модель результативности образовательных услуг с учетом финансового фактора, которая целесообразна для ее применения в процессе анализа состояния и оценки перспектив развития учреждений высшего образования.

Ключевые слова: рынок образовательных услуг, учреждения высшего образования, механизм финансирования, финансовое обеспечение, управление финансовым обеспечением, бюджетное финансирование, внебюджетное финансирование.

ANNOTATION

Yashchuk T.A. The mechanism of higher education institutions financing in the conditions of the instability of the educational services market.– The manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy.– Higher Educational Establishment «University of Economics and Law «KROK», Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to a research of the mechanism of financing of higher education establishments in conditions of the market instability of educational services. In the dissertation the theoretical generalization of the financing mechanism of activity of higher education institutions was carried out, the analysis and evaluation of the formation and usage of sources of financial resources was carried out and directions of the financing mechanism improvement of the activity of higher education domestic institutions are determined. It has been established that financial support, as the most important structural element of the higher education financial mechanism, acts as the basis for the creation of financial resources and manifests itself in determining the sources of formation and directions of their usage. A new approach to quantitative measurement and integrated assessment of the efficiency of the financing mechanism of higher education institutions of Ukraine is proposed and substantiated. The economic-mathematical forecast model of the educational services performance is developed, taking into account the financial factor, which is expedient for its application in the process of state analysis and assessment of the prospects of the development of educational institutions.

Keywords: market of educational services, higher education establishment, financing mechanism, financial provision, financial management, budget financing, extra-budgetary financing.